

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

fahs

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund

NUMMER 1. februar 2012 26. ÅRGANG

Nyt fra bestyrelsen

Kære medlemmer.

Som I nok allerede har gættet er billedet på forsiden et af husene i den økologiske landsby i Torup.

Jeg er ikke sikker på, at det var færdigt, da FAHS besøgte Torup for flere år siden eller måske blander jeg det sammen med et andet, men imponerende ser det ud. Det bliver spændende at læse Leif Hierwagens artikel i 2012 årbogen.

Som det fremgår på side 9 er de tre andre forfattere, Kirsten Baunegaard (medlem af vores bestyrelse og redaktør af 2012 årbogen), Bjørn Westerbeek Dahl (blandt meget andet foredragsholder til dette års generalforsamling) og endelig Poul Sverrild, Forstads museet.

Desværre bliver årbogen ikke færdig til generalforsamlingen, men jeg er sikker på at vi har den inden det bliver sommer.

Derfor vil årbogen igen blive delt ud ved flittige medlemmers medvirken. Hvis der blandt jer er nogle, som ikke tidligere har bragt årbøger ud, og som er interesserede i at deltage, hører jeg det gerne. Send en mail til eva.stennicke@mail.dk,

Som I måske har bemærket, har FAHS bladet fået ny afsender adresse. Fra og med dette nummer varetager Margrethe Krogh, hjulpet af Kirsten Baunegaard, nemlig forsendelsen af FAHS bladet.

På bestyrelsens vegne
Eva Stennicke

FAHS

Medlemsblad for Frederiksborg Amts
Historiske Samfund
Eva Stennicke (ansvh.)
Tryk: FOA
Tilrettelæggelse og layout: Eva Stennicke

FAHS udkommer 4 gange årligt, i februar, april, august, november.

Artikler sendes til redaktøren.

Bestyrelsen:

Eva Stennicke (formand)
Peter Kalko (næstformand)
Anders Alsløv (kasserer)
Torben Bill-Jessen (ture og foredrag)
Margrethe Krogh Sørensen (sekretær)
Rolf Kjær Hansen
Kirsten Baunegaard

Kontakt til foreningen:

Eva Stennicke
E-mail: eva.stennicke@mail.dk
Tlf.: 49 28 36 38
Adresse: Frederiksborg Amts Historiske
Samfund v/Eva Stennicke
c/o Biblioteket Kulturværftet,
Allegade 2
3000 Helsingør

Foreningens bank: Nordea,
Registreringsnummer: 1335
Kontonummer: 4374709599

På www.fahs.dk finder man bl.a. opdaterede oplysninger om udflugter og foredrag. Desuden registeret til årbøgerne 1906-2000 samt en oversigt over de ældre årbøger, som foreningen stadig har til salg.

Knardrup Galgebakke, fup eller fakta?

af Nils Erik Andersen

En henvendelse fra museet i Værløse til Stenløse Lokalkarkiv lød: "Hvornår skete den sidste henrettelse på Knardrup Galgebakke"? Et umiddelbart svar kunne ikke findes.

Spørgsmålet blev derfor en anledning til at se nærmere på sagen. Det resulterede i

denne artikel, der som overskriften antyder, maner til lokallhistorisk eftertanke.

Det er ikke ualmindeligt, at man i folke-munde har tillagt høje og bakketoppe en fortid som galgesteder, uden at der har været særligt belæg for det. En markering

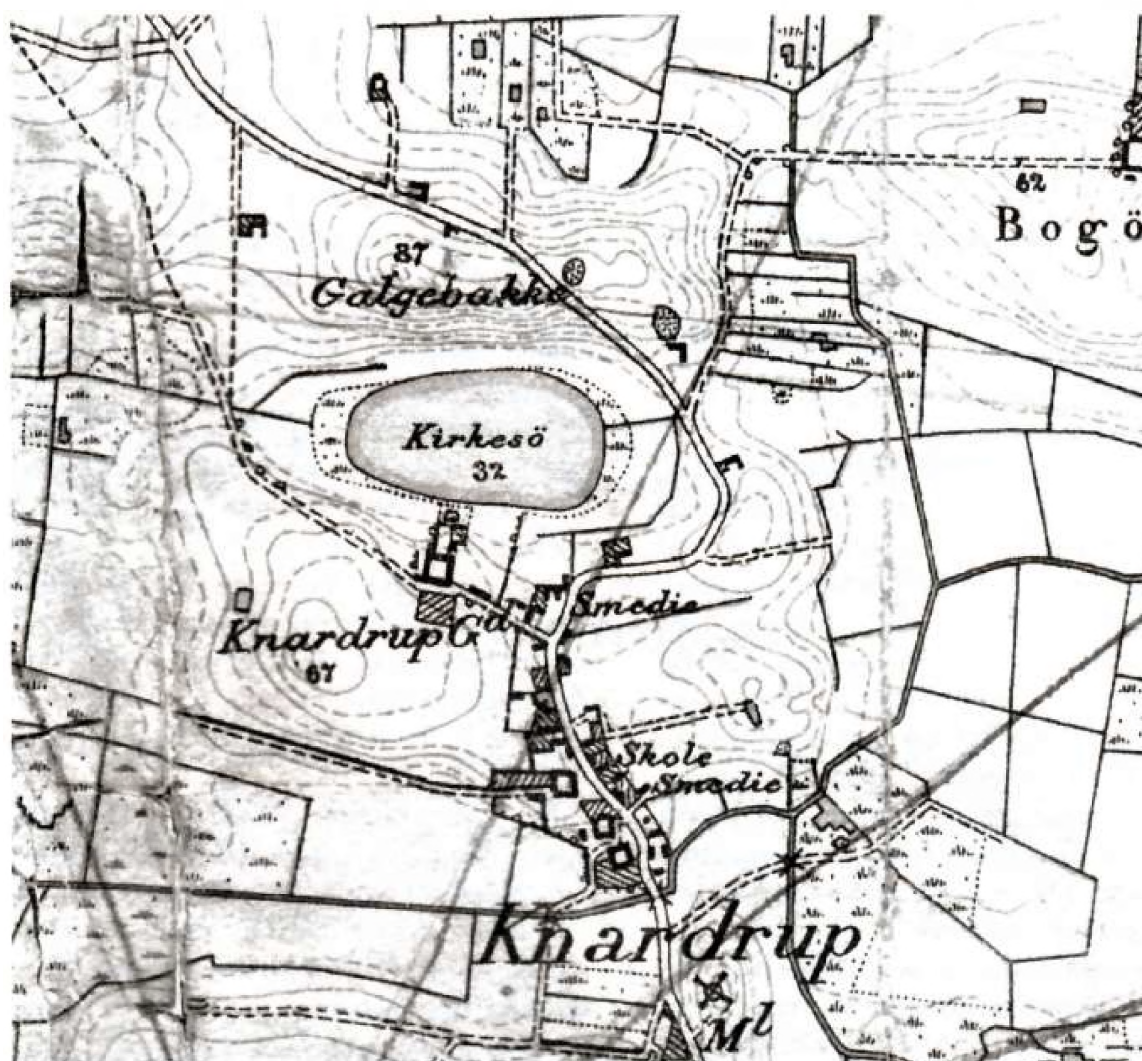

Fig.1 Udsnit af et generalstabskort fra 1879, hvor navnet Galgebakke i kote 87 fod er markeret nord for Kirkesø i kote 32 fod. Knardrup Byvej ses med sit oprindelige forløb rundt om Kirkesø og bag om Galgebakke op til krydset med Bundsvej. Omfartsvejen følger i dag den gamle vej på det sidste stykke op mod krydset, idet Byvej nu er ændret til en sti ud af Knardrup. Fotobearbejdnng ved Nils Erik Andersen.

med benævnelsen Galgebakke i Knardrup med højden 87 fod figurerer således på foranstående generalstabskort fra 1879 (Fig. 1). Navnet ville formentlig kunne findes på endnu ældre kort, idet de første generalstabskort baseret på højdekurver daterer sig tilbage til 1840'erne. Navnet optræder imidlertid ikke på opmålingskort fra 1819 - 1827 (uden højdekurver), hvor steder med udpræget lokal historik som Frodebjerg ved Værebros og Maglehoi ved Ølstykke dog figurerer. Navnet optræder heller ikke på kort fra matrikuleringen i slutningen af 1700-tallet, og er heller ikke fundet på Videnskabernes Selskabs kort fra 1766. Det er bemærkelsesværdigt, fordi netop dette kort viser et galgested, nemlig Trippendals Galge i det nuværende Albertslund ved Gl. Landevej, som i sin tid var hovedvejen mellem København og Roskilde. Endnu mere bemærkelsesværdigt er det, at et kort fra 1649 har en markering med en galge på netop dette sted. Så der er tale om et meget gammelt galgested. Herom mere i det følgende.

En artikel fra 1932 om oldtidshøje i årbogen fra Frederiksborg Amt (1) har følgende korte omtale: "Galdebakken, det er vel Galgebakken mellem Knardrup og Måløv". Umiddelbart rejser denne sætning jo tvivl om, hvad navnet Galgebakken egentlig dækker over. I publikationen "Kend din egn"(2) fra 1993 står der, at Galgebakken i mange år var tingsted for Ballerup Herred. Udover denne omtale nævnes blot, at der er gjort arkæologiske fund fra stenalderen på bakken. Det er på denne baggrund helt nærliggende at diskutere to antagelser.

Er navnet Galgebakke opstået som en lokal folkelig forestilling af ukendt, men dog reel oprindelse? Altså en folkelig overlevering om en galge på stedet!

Eller er der tale om en forvanskning af et helt andet oprindeligt navn, som så netop kunne være Galdebakken eller snarere Galdebakke, altså den ubestemte form.

Til den første antagelse

Som anført, blev navnet Galgebakke fundet på et kort fra 1879. Det optræder også på et nyere geodætisk kort, som er dateret tilbage til en første opmåling i 1897. Her angivet med højden 26 meter, som stemmer godt overens med de 87 fod (26,52 m.) fra 1879 opmålingen. Navnet kan meget vel have eksisteret i folkemunde over en længere periode før disse opmålinger og så være videregivet mundtligt til en eller flere landmålere.

Navnet er så uanfægtet passeret videre og brugt i vor tid, senest på tryk i flere lokale udgivelser. Det er en nærliggende tanke at belyse navnets eventuelle relevans ved at se nærmere på den tidlige retshåndhævelse på egnen. Før år 1800 hørte landsbyerne Knardrup, Ganløse og Slagslunde i mange år - sammen med Ballerup og mange andre landsbyer - under Smørum Herred, dvs. de lå under Københavns Amt.

Helt tilbage fra 1683 havde retsudøvelsen i herrederne Smørum, Sokkelund og Ølstykke (Jørlunde) et fælles tingsted i Ballerup. Det tilhørende rettersted var Trippendals Galge. Den lå ved den gamle landevej mellem København og Roskilde - vest for denne vejs gamle Veirmølle Kro og nordvest for den daværende Glostrup landsby. I øvrigt heller ikke ret langt fra denne vejs navnkundige Roskilde Kro, som besynderligt nok lå, hvor man kun var nået halvvejs til Roskilde!

På Videnskabernes Selskabs kort fra 1766 (Fig. 2) er Trippendals Galge markeret og der er i øvrigt også en markering for "Ting Huus" ved Ballerup. Både Trippendal og kroerne er nu borte. Dog markeret nutidigt og lokalt med såvel en vej, Trippendalsvej, som med bebyggelsen Galgebakken. Tingstedet for Smørum Herred lå i Herstedøster mellem 1577 og 1683. Derefter blev tingets beliggenhed Ballerup. Endnu tidligere havde det ligget i Ejby Lund mellem Ejby og Glostrup.

Fig. 2 Udsnit af et detaljeret Sjællandskort udgivet af "Videnskabernes Selskab" i 1766. Det viser ved Ballerup en markering for "Ting Huus" samt ved Gl. Landevej en markering for Trippendals Galge der ligger mellem Vejmølle Kroen lidt vest for Glostrup og Roskilde Kro (som netop kan anes i billedets kant). Efter Stenløse Lokalkniv 2001 - 874. Fotobearbejdning ved Nils Erik Andersen.

Trippendal var i brug som rettersted fra slutningen af 1500 - tallet til 1791 og der var i 1766 ikke markeret andre galgesteder i Nordsjælland på kort. Tilmed kan det nu påvises, at Trippendals Galge allerede er markeret i 1646 (Fig. 3), 120 år tidligere.

Den sidste henrettelse ved Trippendal fandt netop sted i 1791. Det må derfor

anses for usandsynligt, at hængninger har fundet sted på en galgebakke i Knardrup i perioden fra 1683 til 1791. Fra året 1800 overgik sognene Slagslunde og Ganløse inkl. Knardrup til Ølstykke (tidl. Jørlunde) Herred, som lå under Frederiksborg Amt. Det er ingen beretninger om hængninger på "en Knardrup Galgebakke" fra 1800 - tallet,

Fig. 3 Udsnit af et håndtegnet kort med titlen: Das Gröste Theill des Ambtes Copenhagen, Anno 1649". Et kort lavet på Christian IV's foranledning ved kartografen Johannes Mejer fra Husum i Slesvig, men aldrig udgivet som tryk. Knardrup er her beliggende øverst, lige uden for kortet. Veksø Kirke ses lidt til venstre herfor med en tydelig korssignatur. Ballerup er markeret som Bakkerup. En helt speciel signatur der må tolkes som "bakke med galge" er vist ved Gl. Landevej, vejen mellem København og Roskilde. Det er den eneste signatur af denne art på dette kort. Beliggenheden passer præcis til kendte beskrivelser af det sted, hvor Trippendals Galge fandtes indtil 1791. Lidt længere fremme mod vest går Gl. Landevej "gennem Roskilde Kro". Der er derfor utvivlsomt tale om galgestedet Trippendal hørende til herredstinget i Ballerup, markeret på det ældste detaljerede kort, som findes over vor egn. Fotokopi af originalkortet fra Det kgl. Bibliotek, Stenløse Lokalarliv, 2006-846. Fotobearbejdning ved Nils Erik Andersen.

vor egnens retsudøvelse var henlagt til Hillerød. Havde det været tilfældet, ville det sikkert have givet sig udslag i konkrete lokale overleveringer. Dødsstraf ved hængning blev afskaffet sidst i århundredet!

At der i en tidlig periode i 1500 - tallet har været en galge i brug i Knardrup, kunne vel have været tilfældet, men det er usandsynligt. Det nedlagte Knardrup Kloster med alle dets besiddelser hørte i tiden fra 1536 til 1560 juridisk under Københavns Universitet. Beretninger om galge, rettergang og hængning fra denne periode kendes heller ikke.

Til den anden antagelse

Ordet Galdebakke optræder tilsyneladende første gang hos Anders Uhrskov (4), som i 1922 nedskrev nordsjællandske folkesagn på baggrund af samtaler med lokale meddelere. Sagnet, som der her er tale om, er gengivet som "Fip i Galdebakke" på Egedal Historie (www.egedalhistorie.dk). Navnet er - formentlig i henhold til "Kend din egn" af Bent Stiesdal - i denne gengivelse gjort ensbetydende med Galgebakke - at forstå som Knardrup Galgebakke.

Det er velkendt, at man i de tidlige landsbysamfund havde navne på markerne omkring byerne. Opslag på internettet viser, at Galdebakke ikke er ganske ukendt som navn på lokaliteter i Danmark. Ordet gald kan man finde i "Ordbog over jyske Almemaal" med betydningen gold eller ufrugtbar. Denne betydning og anvendelse af ordet findes stadig i svensk (gall). I Vestnorge findes Galdebakke også som stednavn. Ordet og dermed navnet må derfor anses at have en oprindelig rod i oldnordisk. Som mange andre ord fra oldnordisk, har gald tilsyneladende mistet sin oprindelige betydning i den sjællandske dialekt.

Det er naturligvis et forhold, som åbner op for nyfortolkning. Man kan f.eks. ikke udelukke, at en landmåler har hørt navnet Gal-

debakke udtalt af lokale beboere med det sjællandske "bløde d" og derefter noteret Galgebakke(n) - i bestemt form naturligvis. En sådan bakke kan for en landmåler have været vigtig for opmålingen. Det ville næppe have givet sproglig mening for ham at opfatte navnet som Galdebakke eller Gallebakke! Det kan dog også tænkes, at lokale beboere allerede på tidspunktet for opmålingen har ændret navnet til Galgebakke, netop fordi det gav dem mening. Der er flere muligheder!

Historien om Knardrups "golde bakke"

At et stejlt og vanskelig dyrkbart terræn på en bakke tilbage i tiden har givet anledning til et navn som Galdebakke, er helt naturligt. At den oprindelige betydning kan være gået tabt over generationer er også naturligt. Terrænforholdene i Knardrup nogle århundreder tilbage har været præget af en noget større Kirkesø end den, man ser i dag. Grænsen mod Værløse sogn forløb umiddelbart øst for bakken. Fra Borup Sø (fhv. Værløse Flyveplads) mod øst kom den vandrige Værebros Å, som blev opstemmet til at drive en vandmølle ved Knardrup Møllegaard.

Vejen gennem Knardrup (se kortet side 3), løb videre mod Ganløse, idet den rundede Kirkesø mod sydøst. Derfra fortsatte vejen mod nordvest, for at undgå Galdebakkens stejle side ned mod søen og så videre mod Ganløse nord for bakken. Kortet fra 1879 angiver, at Kirkesø lå i kote 9,75 (32 fod). Galdebakke har rejst sig lige nord for søen til kote ca. 26. Galdebakke har således rejst sig ca. 18 meter over en strækning på omkring 60 - 70 meter. Altså en stigning, som man stedvis med rimelighed kan antage har været på 25%. Det har ikke været almindeligt dyrkbart agerland med tidligere tiders landbrugsredskaber. Det må herefter

Landskabet ved Kirkesø i Knardrup med Galdebakke i baggrunden, fotograferet mod nord. Foto: Nils Erik Andersen 2011.

ter anses for sandsynligt, at der aldrig har været en galge på bakken i Knardrup. Navnet Galgebakken er fra den nære nutid og resultatet af en sproglig forvanskning. Pænerne sagt og måske mere korrekt - resultatet af en sproglig udvikling. Måske hjulpet godt på vej af en landmåler.

Kilder

1. Inger Marg. Boberg: Sagn og Overleveringer om Oldtidshøjene, Fra Frederiksborg Amt, Aarbog 1932, p.31.
2. Bent Stiesdal: Kend din egn, Stenløse Kommune 1993, p.63.
3. Internettet: Trippendal og Smørum herred.
4. Anders Uhrskov: Nordsjællandsk Folkeliv, Bd.2 1922, p. 161.
5. Fip i Galdebakke. 1: Egedal Historie. (www.egedalhistorie.dk)
6. Oplev Egedal, Egedal Arkiver og Museum, 2011
7. H.F. Feilberg: Ordbog over jyske Almuemaal, 1886. Bind 1

FAHS årbog 2012

Til foråret udkommer Frederiksborg Amts Historiske Samfunds Årbog for 2012. Årbogen knytter sig til en lang række af årbogsudgivelser fra FAHS faktisk lige siden 1906. Temaet for dette års årbog bliver byggeskik og bygningskultur i Frederiksborg Amt igennem 1900-tallet. Årbogen kommer til at indeholde bidrag fra fire forfattere, der hver dækker en periode og et område af bygningskulturen.

Poul Sverrild lægger for, med en overordnet artikel, der ud fra et "helikopterperspektiv" beskriver de lange linjer i bygningskulturen med fokus på de særlige bygningsmæssige karakteristika, som Frederiksborg Amt måtte have. Poul Sverrild har igennem en årrække beskæftiget sig med bygningskultur, i særlig grad med velfærdssamfundets bygningskultur efter 2. verdenskrig.

Bjorn Westerbeek Dahl skriver om bevægelsen Bedre Byggeskik med udgangspunkt i tegneren og illustratoren J. L. Rid-

ters tegninger fra Frederiksborg Amt til dagbladet 'Aftenposten' i årene 1908 til 1915. Reformbevægelsen Bedre Byggeskik, der opstod blandt yngre arkitekter i starten af 1900-tallet, fik stor indflydelse på vores boligbyggeri især i første halvdel af århundredet.

Kirsten Baunegaard leverer det tredje bidrag til årbogen, idet hun skriver om den selvbygger- og medbyggerkultur, der blomstrede i 1960'erne og -70'erne på det danske bolig – og byggemarked. Artiklen tager udgangspunkt i interviews med selvbyggere fra Hillerød.

Leif Hierwagen slutter årbogen af med at berette om Torup, den økologiske landsby tæt ved Hundested, som blev etableret i 1988. Leif Hierwagen, der har været med i planlægningen af Torup og opbygningen af landsbyen fra den allerførste spæde start, fortæller om grundideerne bag det økologiske boligbyggeri og fællesskab og landsbyens realisering.

Rundtømmer huskonstruktion i den økologiske landsby Torup

Bedre Byggeskik i Frederiksborg Amt

Af Bjørn Westerbeek Dahl

Tegneren J. L. Ridter (1854-1921) er nok bedst kendt for sine mange akvareller fra det gamle København, som han tegnede i årene ca. 1895 frem til ca. 1906. De viser ofte steder i hovedstaden, som var lige ved at vige for storbyudviklingen, og de har derfor givet ham et ry som en lidt tilbage-skuende kunstner med et strejf af sentimentalitet. Intet kunne imidlertid være mere forkert, for både før og efter den tid tegnede han storbyen og det moderne liv med en entusiasme og fremskridtstro, der kan undre i vore dage.

Ridter var bornholmer og indvandret til København i midten af 1870'erne, hvor han slog sig ned som boghandler. Det blev han imidlertid hurtigt træt af, og han trak sig derfor tilbage fra det borgerlige liv for at hellige sig kunstnerisk virksomhed.

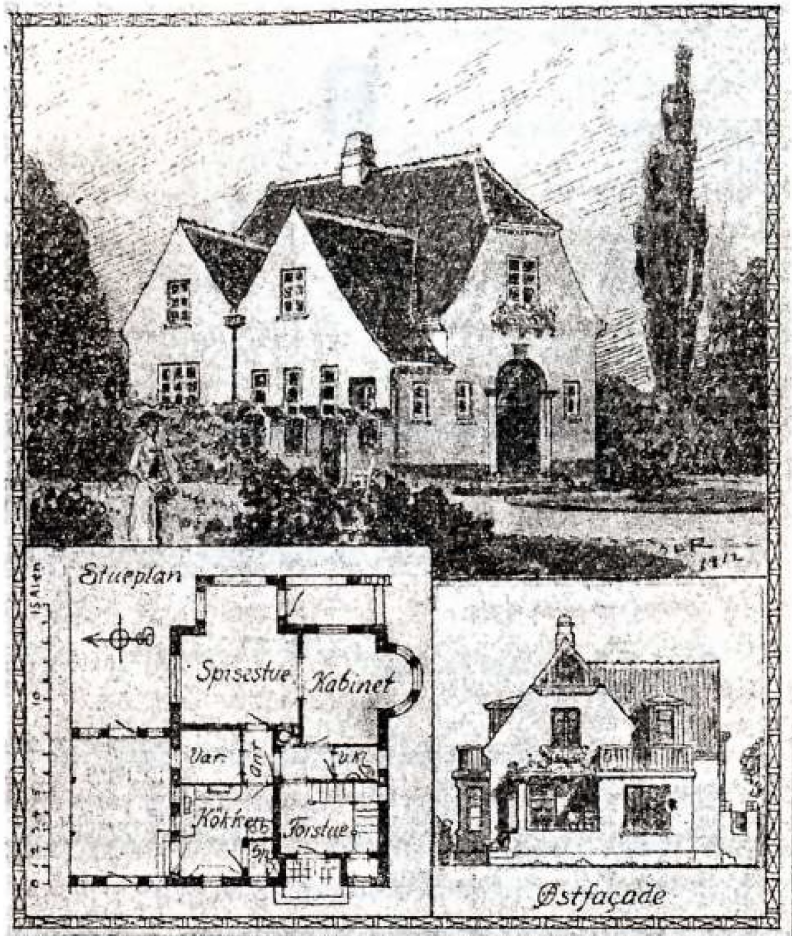
Nogen stor kunstner var han ikke, men han var en flittig illustratør med speciale i afbildning af bygninger og arkitektur. Han arbejdede for en række private virksomheder, og rundt omkring i landet kan man finde hans afbildninger af industrikomplekser med lager- og fabriksbygninger med rygende skorstene og myldrende liv.

På trods af alle disse opgaver har Ridter tydeligvis levet beskedent, men det har sikkert hjulpet, da han i 1906 blev tilknyttet de Ferslewske blade, som han leverede arkitekturtegninger til et par gange om ugen frem til 1917. I "Aftenposten" kan man finde godt 900 gengivelser af tegninger fra hans hånd. De fleste er fra København, men Aftenpostens læsere i provinsen blev ikke snydt, og de fik ofte oplysninger om nybyggeri i deres købstad eller amt. Fra Frederiksborg Amt findes godt 30 gengivelser.

I 1907 blev Aftenposten nærmest talerør for Akademisk Arkitektforenings Tegnehjælp, der var organet for den bevægelse i arkitektkredse, der ønskede at reformere dansk byggeri. I en del år havde unge arkitekter set skævt til den historiserende arkitektur, der havde sine forbilleder i antikken eller i renæssance, barok eller rokoko for ikke at tale om de mere eller mindre udvandede udløbere, man kunne finde rundt om i stationsbyer m.v. De ønskede at opføre huse, der tog udgangspunkt i traditionen, hvor de blev opført og som ikke pyntede sig med stuk eller andre overflødige ornamentter. En vis purisme kan man spore her – i slægt med nyklassicisme og den senere funktionalisme.

Tegnehjælpen fungerede på den måde, at en bygherre sendte en skitse eller et fotografi af sin grund og måske nogle løse udkast til det hus, han ønskede opført og samtidigt angav, hvad han havde råd til. Tegnehjælpen havde en række førende arkitekter knyttet til sig, og de udarbejdede så en tegning af huset, som bygherren kunne bruge. Tegnehjælpen omdannedes i 1915 til Landsforeningen Bedre Byggeskik, der i de følgende år agiterede for sagen ved kurser, publikationer og rådgivning.

Det er bemærkelsesværdigt, at man ikke nedlod sig til at opføre typehuse i større stil. Nok kan man her og der finde klynger af huse, opført af ejerforeninger m.v., men principielt hyldede man individualiteten, og en af pointerne var, at bygherren skulle opføre sit eget hus. Målgruppen var ikke store entreprenører, men de, oftest mindre-bemidlede, der skulle bo i huset. Derfor spillede det ofte ind, hvor meget – eller rettere hvor billigt – et hus kunne bygges

Praktisk Byggesæt: En smuk og praktisk Villa i Humlebæk.

for. Tegnehjælpen må siges at have haft succes med sit forehavende: Budskabet bredte sig til alle byområder og fandt også vej til landbrugets bygninger. I Frederiksborg Amt findes en hel del bygninger i Bedre Byggeskik-stil.

De fleste af J. L. Ridders tegninger fra Frederiksborg Amt må siges at være udrundet af Tegnehjælpens idealer. Skal et enkelt eksempel trækkes frem her, så skal nævnes en villa i Humlebæk. Den er vist i perspektiv, opstalt og grundplan, sandsynligvis tegnet direkte efter arkitekten C. Marstons tegninger. Det er en lidt større bygning end normalt og opførtes angiveligt af en københavnsk forretningsmand, men stilistisk er den et rent Tegnehjælpshus med sin halvvalm, sine glatte mure uden gesimser, bånd

eller ornamentik og med sine småsprossede vinduer. Kun ved indgangspartiet er der en mindre udsmykning.

Aftenpostens tekst gennemgår kortfattet husets indretning og de gode, lokale materialer, som huset er opført af og det understreges, at man har benyttet lokale håndværkere. Prisen er for en gang skyld ikke nævnt, men det var klart i en klasse, der ikke i sig selv kunne danne forbillede for småfolks byggerier. Aftenposten afslører desværre ikke husets beliggenhed nærmere end "skrænterne ved Humlebæk", og det er desværre ikke lokaliseret.

Huset her er sammen med de øvrige Ridtertegninger fra Aftenposten genstand for en artikel i 2012 årbogen ved nærværende forfatter.

Generalforsamling lørdag den 31. marts 2012 kl. 14

Der indkaldes hermed til ordinær generalforsamling lørdag den 31. marts 2012 kl. 14 i Kedelhuset Christiansgade 5 i Hillerød (bag Hillerød Bibliotek)

Dagsorden ifølge lovene:

1. Valg af dirigent.
2. Bestyrelsen forelægger beretning om foreningens virksomhed i det forløbne år.
3. Bestyrelsen forelægger det af revisorerne godkendte årsregnskab til godkendelse.
4. Mulige forslag fra bestyrelsen eller fra samfundets medlemmer.
5. Valg af bestyrelsesmedlemmer for en periode på 2 år.
Ulige år vælges mindst 3 - lige år mindst 2 medlemmer. Evt. valg af suppleanter.
6. Valg af 2 revisorer.
7. Fastsættelse af kontingent for det kommende år.
8. Eventuelt

Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal fremsendes skriftligt til bestyrelsen senest 14 dage før generalforsamlingen. Alle beslutninger med undtagelse af de i § 8 og 9 nævnte, afgøres af generalforsamlingen med simpel majoritet. Over generalforsamlingens forhandlinger føres en protokol.

Efter generalforsamlingen fortæller Bjørn Westerbeek Dahl om tegneren og illustratoren J.L. Ridter, som til avisen Aftenposten i årene 1908-1915 rejste rundt i Danmark for at tegne de nye Bedre Byggeskik huse. Foredraget skal ses i forlængelse af forfatterens artikel i årbogen for 2012.

Der serveres kaffe/te og kage.

Mødelokalet er i stueplan og handicapegnet